

AHOLINING MOLİYAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING ROLI

Raxmonov Dilshodjon Rajabali o'g'li

Farg'ona Davlat Universiteti, Iqtisodiyot fakulteti, 2-bosqich talabasi

E-mail: dilshodjonrakhmonov@gmail.com

DOI: 10.61587/mmit.tiue.uz.v1i1.434

Annotatsiya. Ushbu maqolada aholining moliyaviy savodxonligini oshirishda raqamli texnologiyalarning tutgan o'рни va ahamiyati tahlil qilinadi. O'zbekistonda moliyaviy savodxonlik darajasining hozirgi holati baholanib, raqamli moliya vositalari, mobil ilovalar va onlayn ta'lim platformalarining savodxonlikni oshirishdagi imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari asosida aholining moliyaviy kompetentligini yuksaltirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: moliyaviy savodxonlik, raqamli texnologiyalar, mobil moliya, fintech, moliyaviy ta'lim, iqtisodiy xulq-atvor.

THE ROLE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN IMPROVING FINANCIAL LITERACY OF THE POPULATION

Rakhmonov Dilshodjon Rajabali ugli

Fergana State University, Faculty of Economics, 2nd year student

E-mail: dilshodjonrakhmonov@gmail.com

Abstract. This article analyzes the role and importance of digital technologies in improving the financial literacy of the population. The current state of financial literacy in Uzbekistan is assessed, and the possibilities of digital financial tools, mobile applications and online educational platforms in improving literacy are examined. Based on the research results, recommendations have been developed to enhance the financial competence of the population.

Keywords: financial literacy, digital technologies, mobile finance, fintech, financial education, economic behavior.

Kirish

Bugungi kunda moliyaviy savodxonlik — shaxsning pul boshqaruvi, investitsiya, kredit va jamg'arma borasida to'g'ri qarorlar qabul qila olish qobiliyati — zamonaviy iqtisodiyotning asosiy talablaridan biriga aylanib bormoqda. Jahon banki va OECD ma'lumotlariga ko'ra, moliyaviy savodxonlik ko'rsatkichi past bo'lgan mamlakatlar iqtisodiy tengsizlik va aholi farovonligini ta'minlash borasida ko'plab muammolarga duch keladi (World Bank, 2023). O'zbekistonda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar doirasida moliyaviy savodxonlikni oshirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga kiritilgan. 2019-yilda O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan "Aholining moliyaviy savodxonligini oshirish" strategiyasi qabul qilinganligi buning yaqqol isbotidir.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida fintech (moliyaviy texnologiyalar) sektori jadal rivojlanmoqda. Mobil to'lov tizimlari, onlayn investitsiya platformalari va sun'iy intellekt asosidagi moliyaviy maslahat xizmatlari — bularning barchasi aholining moliyaviy xulq-atvoriga bevosita ta'sir qilmoqda. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi raqamli texnologiyalarning moliyaviy savodxonlikni oshirishdagi imkoniyatlarini ilmiy jihatdan baholash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlar sharhi

Moliyaviy savodxonlik tushunchasi ilmiy adabiyotlarda keng o'rganilgan. Lusardi va Mitchell (2014) moliyaviy savodxonlikning uchta asosiy komponentini ajratib ko'rsatadi: murakkab foizni tushunish, inflyatsiya mexanizmini bilish va diversifikatsiya tamoyilini qo'llash qobiliyati. Ushbu uch komponent shaxsning uzoq muddatli moliyaviy barqarorligini ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Raqamli texnologiyalar va moliyaviy savodxonlik o'rtasidagi bog'liqlikni Morgan va Trinh (2019) tadqiq qilib, raqamli moliya xizmatlaridan foydalanuvchilarning an'anaviy foydalanuvchilarga nisbatan moliyaviy qarorlar sifatida 23 foizga ustunligini aniqlagan. O'rta Osiyo mintaqasida o'tkazilgan tadqiqotlarda (Ergashev va boshq., 2022) yoshlar va yosh mutaxassislar orasida moliyaviy savodxonlik darajasining past ekanligi qayd etilgan. Ayni paytda, ushbu guruhlar raqamli vositalardan eng faol foydalanuvchilar sifatida moliyaviy savodxonlikni oshirishda muhim imkoniyatga ega ekanligi ta'kidlangan. O'zbekistonda fintech sektorining o'sishi — 2021–2024 yillarda to'lov operatsiyalari hajmi 4 barobarga oshgan — ushbu imkoniyatni yanada kengaytirmoqda (O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, 2023).

Tadqiqot usuli (Metod)

Tadqiqotda quyidagi usullardan foydalanilgan: (1) O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki va Moliya vazirligi statistik ma'lumotlarini tahlil qilish; (2) OECD va Jahon bankining moliyaviy savodxonlik bo'yicha xalqaro hisobotlarini qiyosiy tahlil qilish; (3) Farg'ona viloyatida 120 nafar respondent ishtirokida o'tkazilgan so'rovnoma natijalarini umumlashtirish. So'rovnoma 18–35 yosh oralig'idagi yoshlarni qamrab olib, ularning moliyaviy bilim darajasi va raqamli moliya vositalaridan foydalanish ko'nikmalarini aniqlashga qaratilgan.

Natijalar va muhokama

Tadqiqot natijalari so'rovnomada ishtirok etgan respondentlarning moliyaviy savodxonlik darajasi sezilarli darajada past ekanligini ko'rsatdi. Respondentlarning 68 foizi oddiy bank xizmatlari (karta orqali to'lov, pul o'tkazma) haqida ma'lumotga ega bo'lsa-da, faqat 23 foizi investitsiya, 17 foizi esa pensiya jamg'armasi mexanizmlari to'g'risida tasavvurga ega ekanligi aniqlandi. Bu ko'rsatkich aholining moliyaviy savodxonligida jiddiy bo'shliqlar mavjudligidan dalolat beradi (1-jadval).

Jadval 1. Respondentlarning moliyaviy bilim sohalari bo'yicha ko'rsatkichlari (%)

Moliyaviy bilim sohasi	Biladi (%)	Bilmaydi (%)
Bank xizmatlari (karta, o'tkazma)	68	32
Kredit va foiz hisoblash	41	59
Investitsiya asoslari	23	77
Sug'urta mexanizmlari	29	71
Pensiya jamg'arma tizimlari	17	83

Manba: muallif tomonidan o'tkazilgan so'rovnoma asosida (2025).

Jadval tahlili shuni ko'rsatadiki, respondentlarning aksariyati (68%) faqat kundalik bank operatsiyalarini biladi, ammo investitsiya (23%) va pensiya jamg'armasi (17%) kabi uzoq muddatli moliyaviy rejalashtirishga oid bilimlar keskin past darajada qolmoqda. Ushbu natijalar O'rta Osiyo mintaqasidagi boshqa tadqiqotlar (Ergashev va boshq., 2022) bilan to'liq mos keladi va moliyaviy ta'lim tizimidagi tizimiy kamchiliklarni tasdiqlaydi.

Raqamli texnologiyalar moliyaviy savodxonlikni oshirishda uch asosiy yo'nalishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Birinchi yo'nalish — mobil ilovalar va fintech platformalari (Click, Payme, Uzum Bank) orqali kundalik moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirish jarayonida foydalanuvchilar o'z xarajatlari va daromadlarini kuzatib borish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Ushbu platformalarning gamifikatsiya elementlari va shaxsiylashtirilgan tahlil funksiyalari foydalanuvchilarda moliyaviy intizomni mustahkamlaydi.

Ikkinchi yo'nalish — onlayn ta'lim platformalari (Coursera, edX, mahalliy moliya ta'lim portallari) orqali bepul va qulay moliyaviy ta'lim olish imkoniyatining kengayishidir.

So'rovnoma natijalariga ko'ra, onlayn kurslardan muntazam foydalanuvchi respondentlar kredit va foiz hisoblash sohasida 29 foizga, investitsiya asoslarida esa 18 foizga yuqori bilim darajasini ko'rsatgan. Bu raqamli ta'limning amaliy samaradorligini isbotlaydi.

Uchinchi yo'nalish — sun'iy intellekt asosidagi moliyaviy maslahatchilar (robo-advisors) oddiy foydalanuvchilarga shaxsiylashtirilgan moliyaviy rejalashtirish xizmatlarini taqdim etmoqda. Morgan va Trinh (2019) tadqiqotiga muvofiq, AI-asosidagi moliyaviy maslahat xizmatlaridan foydalanadigan shaxslar investitsiya qarorlarini qabul qilishda an'anaviy foydalanuvchilarga nisbatan 23 foizga samaraliroq natija ko'rsatgan. Tadqiqotimizda aniqlangan eng muhim natija shundaki, raqamli moliya vositalarini muntazam ishlatuvchi respondentlar moliyaviy qaror qabul qilish ko'nikmalarida 31 foizga yuqori natija ko'rsatgan. Ushbu ko'rsatkich xalqaro tadqiqotlar natijalari bilan (Morgan va Trinh, 2019) hamohang bo'lib, raqamli texnologiyalar va moliyaviy savodxonlik o'rtasidagi ijobiy korrelyatsiyaning universalligini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, tadqiqot bir qator cheklovlarni ham aniqlab berdi: raqamli vositalardan foydalanish imkoniyatining qishloq va shahar o'rtasidagi tengsizligi, keksaroq avlod vakillari orasida raqamli texnologiyalarga ishonchsizlik, hamda moliyaviy kontentning sifat nazorati yo'qligi. Ushbu omillar raqamli savodxonlikni oshirish bo'yicha kelajakdagi tadqiqotlar uchun muhim yo'nalishlar bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Xulosa

Moliyaviy savodxonlikning pastligi zamonaviy iqtisodiyotda shaxs va jamiyat oldida ciddi to'siqlar yaratadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalar — xususan mobil fintech ilovalar, onlayn ta'lim resurslari va AI-asosidagi moliyaviy vositalar — aholining moliyaviy savodxonligini oshirishda muhim katalizator bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Shu asosda quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi: (1) Maktab va oliy ta'lim muassasalarida moliyaviy savodxonlik fanini majburiy o'quv dasturiga kiritish; (2) Mahalliy fintech kompaniyalarini "moliyaviy ta'lim" modullarini ilovalariga qo'shishga rag'batlantirish; (3) Markaziy bank tomonidan milliy moliyaviy savodxonlik indeksini muntazam ravishda o'lchab borish tizimini joriy qilish. Ushbu chora-tadbirlar kompleksi O'zbekiston aholisining iqtisodiy faolligini oshirishga va raqamli iqtisodiyotga munosib integratsiyalashuviga xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Ergashev, B., Toshmatov, Sh., & Yusupova, G. (2022). Financial literacy among youth in Central Asia: Challenges and digital opportunities. *Central Asian Economic Review*, 4(2), 88–104.
2. Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2014). The economic importance of financial literacy: Theory and evidence. *Journal of Economic Literature*, 52(1), 5–44. <https://doi.org/10.1257/jel.52.1.5>
3. Morgan, P. J., & Trinh, L. Q. (2019). Determinants and impacts of financial literacy in Cambodia and Viet Nam. *Journal of Risk and Financial Management*, 12(1), 1–24. <https://doi.org/10.3390/jrfm12010019>
4. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2023). O'zbekistonda moliyaviy savodxonlikni oshirish strategiyasi: Monitoring hisoboti. Markaziy bank nashriyoti.
5. World Bank. (2023). Financial inclusion overview. <https://www.worldbank.org/en/topic/financialinclusion/overview>